

Spokojenost s celkovým pracovním životem jako indikátor kvality pracovního života: analýza výsledků šetření

 30.06.2015

**Satisfaction with general working life as a indicator of the quality of the working life:
empirical study analysis**

Jan Červenka

*Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Jilská 1,
110 00 Praha 1, jan.cervenka@soc.cas.cz*

Česká republika

kvalita pracovního života

pracovní spokojenost

Abstrakt

Spokojenost s celkovým pracovním životem je jednoduchým subjektivním indikátorem kvality pracovního života, který v sobě propojuje oblast práce s kvalitou života jako takového. Text představuje a analyzuje jeho základní výsledky z empirického šetření ekonomicky aktivní populace České republiky, které proběhlo na přelomu května a června 2014.

Klíčová slova: kvalita pracovního života, spokojenost s celkovým pracovním životem, spokojenost s životem, subjektivní indikátory, Česká republika

Abstract

Satisfaction with general working life is a simple subjective indicator of the quality of the working life, which interfaces the area of work with the overall quality of life. The text presents and analyses its basic results from an empirical survey of economically active population of the Czech Republic, which occurred in May and June of 2014.

Keywords: quality of working life, satisfaction with general working life, satisfaction with life, subjective indicators, Czech Republic

Tento článek vznikl v rámci grantového projektu s podporou TA ČR Proměny kvality pracovního života TD020046 řešeného Výzkumným ústavem bezpečnosti práce, v.v.i., ve spolupráci se Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.

V polovině roku 2014 proběhl mezi ekonomicky aktivní populací České republiky výzkum zaměřený na kvalitu pracovního života.^[1] V jeho rámci byla všem respondentům položena otázka zkoumající spokojenost s celkovým

Pozn.: Položky reprezentující dílčí aspekty kvality života jsou v grafu řazeny sestupně podle výše průměru, jehož hodnota je u každé položky uvedena v závorce. V šetření použita symetrická numerická jedenáctibodová škála od -5 do +5 se středem v 0 byla v souboru přečíslována na škálu od 1 do 11 se středem 6.

Zdroj: KPŽ 2014, CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 19. 5. - 23. 6. 2014, 2029 respondentů z ekonomicky aktivní populace ČR ve věku 18-64 let, kvótní výběr, osobní rozhovor tazatele s respondentem.

Na druhou stranu z výsledků v grafu 1 je ale zřejmé i to, že spokojenost s celkovým pracovním životem je nižší, než spokojenost s ostatními zkoumanými dílčími aspekty života a že jako jediná ze zkoumaných dílčích oblastí života zaostává i za spokojeností s životem celkově. Zároveň je spokojenost s celkovým pracovním životem zřetelně nižší než spokojenost se současným hlavním zaměstnáním.

Samotný fakt, že spokojenost s celkovým pracovním životem je nižší než spokojenost s mimopracovními složkami života, není nijak překvapující. Jakkoli totiž práce může být i zdrojem potěšení a dalších přínosů fakticky zvyšujících kvalitu života v subjektivním i objektivním vyjádření,^[viii] ve své podstatě vždy jde v ekonomickém smyslu slova o víceméně nutný náklad života, který je potenciálním zdrojem napětí a nespokojenosti. Lidé primárně pracují proto, aby získali obživu pro sebe a pro svoji rodinu, přičemž do této aktivity musejí investovat svůj čas a své síly, jež by mohli trávit a utratit i jinak a ze svého úhlu pohledu obvykle příjemněji než prací. Práce sice kromě finančního, potažmo materiálního zabezpečení nezbytného k uspokojování základních fyziologických a dalších potřeb jednotlivce a jeho domácnosti poskytuje prostor a příležitost k tomu, aby člověk získal respekt a uznání, začlenil se do společnosti, navazoval přátelské vztahy s jinými lidmi, uplatnil své schopnosti, kreativitu i ambice a dal svému životu určitou náplň i řád, což může být dosti významné pro psychickou pohodu a sebeúctu individua, ale pro většinu lidí, kteří nejsou patologickými workoholiky nebo kteří nemají to štěstí, že jejich práce je zároveň jejich zálibou, která jim poskytuje vrcholné zážitky uspokojující jejich existenční, duševní potřeby (sebe-transcendence a sebe-aktualizace v pojetí Maslowa [1943, 2014]), což nemusí být nutně záležitost jen umělců, vrcholových sportovců, vědců a podobných profesí, jsou tyto faktory řádově méně významné, respektive stojící až v druhém sledu.^[ix] Sama práce přitom může být a také často je i zdrojem negativních faktorů, jako je fyzická i psychická únava, vypětí, stres, nemoci z povolání a podobně, což tuto okolnostmi víceméně nucenou sféru života přirozeně činí méně uspokojivou v porovnání s ostatními oblastmi.

Skutečnost, že spokojenost se současným zaměstnáním vyzněla poněkud lépe než spokojenost s celkovým pracovním životem, pak může souviset s tím, že do spokojenosti s celkovým pracovním životem jakožto obecnější kategorie se poněkud více promítají eventuální třecí plochy a konflikty mezi pracovním a mimopracovním životem, respektive dopady práce na celkovou kvalitu života a na ty její aspekty, které leží mimo pracovní oblast. O tom svědčí podstatně silnější korelační vztah mezi spokojeností s celkovým pracovním životem a spokojeností s mimopracovními aspekty života i spokojeností s životem celkově, než je tomu v případě spokojenosti se současným zaměstnáním [Červenka 2015]. Kromě toho oproti spokojenosti se současným hlavním zaměstnáním do spokojenosti s celkovým pracovním životem se relativně významněji^[x] promítají ty dílčí aspekty práce, které jsou více spojeny s mimopracovním životem, jako např. vztahy s kolegy a chování nadřízených, čas na rodinu i na sebe, ale i finanční odměňování a nefinanční výhody, jež se promítají do životní úrovně, zatímco poněkud do pozadí ustupují ty aspekty, které se týkají samotného hlavního zaměstnání a jeho bezprostřední atraktivity pro respondenta, jako zajímavost práce, jistota zaměstnání nebo charakter pracovního poměru [Červenka 2015].

Podrobnější analýza výsledků na základě třídění podle sociodemografických a jiných charakteristik u otázky zjišťující spokojenost s celkovým pracovním životem ukázala v tomto ohledu existenci výrazných rozdílů z hlediska současného zaměstnání a odvětví. Z hlediska současného zaměstnání je spokojenost s celkovým pracovním životem výrazně vyšší mezi zákonodárci a řídicími pracovníky (průměr 8,79), specialisty (průměr 8,53) a technickými a odbornými pracovníky

(průměr 8,30), zatímco menší spokojenost vyjadřovali pracovníci ve službách a prodeji (průměr 7,46), obsluha strojů a zařízení nebo montéři (průměr 7,22), kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybářství (průměr 6,77) a pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (průměr 6,18). Odvětvově ke spokojenějším s pracovním životem patří pracovníci z výroby a rozvodu elektřiny, plynu a vody (průměr 8,42), z bankovníctví, pojišťovnictví a finančního zprostředkování (průměr 8,40), z činnosti v oblasti nemovitostí, pronájmu strojů a přístrojů, výzkumu a vývoje či poradenství (průměr 8,52), z veřejné správy, obrany a povinného sociálního zabezpečení (průměr 8,26), ze vzdělávání a školství (průměr 8,22), ze zdravotní a sociální péče a veterinární činnosti (průměr 8,52), naopak méně spokojeni jsou lidé pracující v zemědělství, myslivosti a lesním hospodářství (průměr 7,13), v těžbě nerostných surovin (průměr 6,53), ve zpracovatelském průmyslu (průměr 7,43), ve stavebnictví (průměr 7,29), v obchodu, opravě motorových vozidel a spotřebního zboží (průměr 7,36), v ubytování a stravování (průměr 7,13) a v ostatních veřejných, sociálních a osobních službách (průměr 7,48).

Výrazné rozdíly se objevují také z hlediska jiných charakteristik samotné ekonomické aktivity. Podstatně spokojenějšími jsou např. lidé, kteří svou ekonomickou aktivitu vykonávají jako samostatně činní buď výlučně (průměr 8,45), nebo v kombinaci s nějakým zaměstnaneckým poměrem (průměr 8,30), než ti, kdo pracují pouze v zaměstnaneckém poměru (průměr 7,53). Podobný výsledek poskytuje obdobné členění z hlediska současného hlavního zaměstnání: ti, kdo v něm působí jako samostatně činní, dosahují v průměru spokojenosti s celkovým pracovním životem na úrovni 8,44, zatímco mezi zaměstnanci to je 7,56.

Významným diferenciačním faktorem je i pracovní režim. Vezmeme-li v potaz ty, kdo ve svém hlavním zaměstnání pracují jako zaměstnanci, můžeme vidět podstatně vyšší spokojenost mezi těmi, kdo mají pružnou pracovní dobu (průměr 8,10), než mezi těmi, kdo mají pracovní dobu pevně stanovenou (průměr 7,41). Zajímavé přitom je, že mezi těmi, kdo ve svém hlavním zaměstnání působí jako samostatně činní, je tomu naopak, když vyšší spokojenost s celkovým pracovním životem zde vykazují lidé s pevnou pracovní dobou (průměr 8,92) oproti těm, kteří svoji pracovní dobu označují za pružnou (průměr 8,34). To je ovšem patrně dáno poněkud odlišným chápáním „pružnosti“ pracovní doby mezi oběma kategoriemi, když v případě zaměstnanců jde obvykle o přizpůsobení pracovní doby potřebám zaměstnance, zatímco u samostatně činných jde spíše o přizpůsobování pracovní doby potřebám zákazníka, takže pružnost lze v tomto případě chápat spíše jako víceméně nechtěnou nepravidelnost pracovní doby. Tomu do značné míry odpovídají i rozdíly z hlediska toho, zda je pracovní doba standardní a pravidelná, nebo zda práce probíhá ve směnovém režimu nebo v turnusech, kde se spokojenost s celkovým pracovním životem diferencuje obdobně mezi zaměstnanci i samostatně činnými. Celkově ti, kdo mají pracovní dobu standardní a pravidelnou bez směn a turnusů, jsou relativně spokojenější (průměr 7,92), zatímco u lidí pracujících na směny (průměr 7,48), v turnusech (průměr 7,49), případně v časté kombinaci turnusového a směnového režimu (průměr 7,34) je spokojenost s celkovým pracovním životem nižší.

Spokojenost s celkovým pracovním životem stoupá se vzděláním respondenta. Míra korelace vyjádřená Spearmanovým koeficientem pořadové korelace (SR) dosahuje úrovně 0,254, v průměru mezi dotázanými se základním vzděláním spokojenost činila 6,24, u vyučených a lidí se středním vzděláním bez maturity je průměr spokojenosti s celkovým pracovním životem 7,24^[xi], u maturantů^[xii] 7,94 a mezi vysokoškoláky a lidmi s vyšším odborným vzděláním 8,57. Vedle toho se u lidí s maturitním a vysokoškolským, případně vyšším odborným vzděláním objevuje i poměrně výrazný rozdíl z hlediska toho, zda dotyčný vykonává práci, která úrovní svých kvalifikačních požadavků odpovídá jeho nejvyššímu vzdělání. Mezi dotázanými, kteří vykonávají práci neodpovídající úrovni jejich nejvyššího ukončeného vzdělání, je spokojenost nižší (viz tabulku 1). S rozdíly z hlediska vzdělání a kvalifikační úrovně práce pak do jisté míry souvisí i rozdíl ve spokojenosti s celkovým pracovním životem mezi těmi, kdo byli v minulosti nedobrovolně nezaměstnaní (průměr 7,01), a těmi, kdo vlastní zkušenost s nedobrovolnou nezaměstnaností nemají (průměr 8,13), byť i při kontrole vzdělání zůstávají rozdíly patrné.

Tabulka 1: Spokojenost s celkovým pracovním životem podle úrovně dosaženého vzdělání a podle souladu kvalifikační úrovně práce a dosaženého vzdělání či zkušenosti s nedobrovolnou nezaměstnaností (průměry)

	Práce odpovídá kvalifikaci	Práce neodpovídá kvalifikaci	Byl nezaměstnaný	Nebyl nezaměstnaný
Základní včetně nedokončeného	6,24	-	5,64	7,47
Střední bez maturity a vyučení	7,21	7,32	6,89	7,54
Střední s maturitou	8,14	7,47	7,33	8,33
Vysokoškolské, vyšší odborné	8,71	7,79	8,01	8,70

Zdroj: KPŽ 2014, CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 19. 5. - 23. 6. 2014, 2029 respondentů z ekonomicky aktivní populace ČR ve věku 18-64 let, kvótní výběr, osobní rozhovor tazatele s respondentem.

Celkem přirozeně spokojenost s celkovým pracovním životem roste spolu s čistým osobním měsíčním příjmem (SR=0,344), potažmo s příjmem z hlavního zaměstnání (SR=0,342), a ještě silněji je spjata se subjektivním hodnocením životní úrovně domácnosti respondenta (SR=0,554). Kromě toho, že silně koreluje se spokojeností s životem celkově (SR=0,619), vykazuje silný vztah zejména ke spokojenosti s psychickou pohodou (SR=0,517), spokojenosti se sladěním pracovního života s rodinným životem, osobním životem a se vztahy s přáteli (SR=0,482) a spokojeností s osobním životem včetně volného času pro sebe, své zájmy a záliby (SR=0,476). Vedle zřetelné korelace se spokojeností se zdravím (SR=0,364) se v šetření objevuje významný rozdíl mezi těmi, kdo podle vlastního vyjádření v současnosti nemají zdravotní problémy (průměr 8,03), a těmi, kdo naopak mají krátkodobé (průměr 7,38) či dokonce dlouhodobé (průměr 6,90) zdravotní potíže. Z hlediska věku, ani z hlediska pohlaví se přitom významný rozdíl neobjevil.

Literatura

ČERVENKA, Jan. 2015. Spokojenost s celkovým pracovním životem : co představuje a s čím souvisí? *Naše společnost*, 2015, roč. 13, č. 1. (po recenzním řízení přijato k publikaci)

MASLOW, Abraham Harold. 1943. a Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, Vol. 50, s. 370-396.

MASLOW, Abraham Harold. 2014. *O psychologii bytí*. Praha : Portál, 2014.

VINOPAL, Jiří. 2011. Indikátor subjektivní kvality pracovního života. *Sociologický časopis*, 2011, roč. 47, č. 5, s. 937-965.

[ii] Výzkum: Kvalita pracovního života 2014 (KPŽ 2014); realizátor: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.; sběr dat: 19. 5. - 23. 6. 2014; velikost a reprezentativita souboru: 2029 respondentů z ekonomicky aktivní populace ČR ve věku 18-64 let; metoda výběru: kvótní výběr; způsob dotazování: osobní rozhovor tazatele s respondentem.

[iii] Znění otázky: „Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen se svým celkovým pracovním životem?“ Možnosti odpovědí: číselné hodnoty na škále od -5 do +5, kde -5 znamená „naprosto nespokojen“ a +5 znamená „naprosto spokojen“.

[iv] V šetření KPŽ 2014 celkovou kvalitu života reprezentoval klasický indikátor SWB (subjective well-being), tj. spokojenost s životem měřená obdobně jako spokojenost s celkovým pracovním životem na jedenáctibodové škále s definovanými krajními kategoriemi.

[v] U těch, kdo mají více pracovních aktivit, se jako rozhodující bere to zaměstnání, které sám respondent považuje za hlavní.

[vi] Původní hodnoty symetrické škály spokojenosti od -5 do +5, jež byly takto zvoleny z metodologických důvodů [Červenka 2015], byly v datovém souboru přečíslovány na kladné hodnoty od 1 do 11 s cílem vyhnout se komplikacím, jež vznikají při početních operacích se zápornými hodnotami či s nulou.

[vii] Znění otázek: „Kdybyste měl zhodnotit svou celkovou životní spokojenost v této době, kam byste se umístil na škále v rozmezí od -5, což znamená naprosto nespokojen, po +5, což je naprosto spokojen?“

„Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen se svým celkovým pracovním životem?“

„Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen se svým rodinným nebo partnerským životem?“

„Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen se svým osobním životem, kam řadíme volný čas pro sebe, zájmy a záliby, atp.?“

„Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen s tím, jak se Vám daří udržovat své vztahy s přáteli, známými, vzdálenější rodinou?“

„A do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen s tím, jak se Vám toto vše - práce, rodina, osobní život a vztahy s přáteli - daří skloubit dohromady?“

„Do jaké míry jste nespokojen nebo spokojen se svým zdravím, zdravotním stavem?“

„Jak byste zhodnotil svou současnou celkovou psychickou pohodu?“

„Do jaké míry jste celkově nespokojen nebo spokojen se svým současným hlavním zaměstnáním?“

[viii] Zde lze připomenout notoricky známou Maslowovu pyramidu potřeb [Maslow 1943, 2014], jež mohou být včetně těch nejvyšších přímo či nepřímo uspokojovány a naplňovány právě v oblasti pracovního života.

[ix] To dokládají i výsledky výzkumu KPŽ 2014, kde respondenti kromě jiného hodnotili i důležitost dílčích aspektů práce, mezi kterými jednoznačně dominovaly položky „jistota zaměstnání“, „spravedlivé odměňování“ a „výše platu“.

[x] Obecně platí, že hodnocení dílčích aspektů práce koreluje silněji se spokojeností se současným hlavním zaměstnáním než se spokojeností s celkovým pracovním životem, ale z hlediska míry korelace se tyto dílčí aspekty řadí u obou proměnných odlišně, přičemž u některých dochází k relativnímu vzestupu pořadí v důsledku menšího snížení v korelačním koeficientu, zatímco u jiných je pokles míry korelace podstatně větší. Hodnocení všech zkoumaných dílčích aspektů práce přitom vykazuje statisticky významnou korelaci s oběma proměnnými.

[xi] Mezi vyučenými je přitom spokojenost o něco vyšší (průměr 7,32) než mezi středoškoláky bez maturity (průměr 7,01).

[xii] Lépe jsou na tom ti, kdo mají střední odborné vzdělání s maturitou (průměr 8,01), než ti, kdo dosáhli všeobecného vzdělání s maturitou (průměr 7,71).

Vzorová citace

ČERVENKA, Jan. Spokojenost s celkovým pracovním životem jako indikátor kvality pracovního života : analýza výsledků šetření. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online], 2015, roč. 8, speciální č. Kvalita pracovního života. Dostupný z WWW: <<http://www.bozpinfo.cz/josra/josra-kvalita-zivota/spokojenost-analyza-vysledku.html>>. ISSN 1803-3687.

Autor článku:
[Ing. Jan Červenka](#)